

Language standardization reflects differential characteristics of the language of mass communication, becomes a necessary condition for implementation of information function in it and reveals itself in relevant lingual means – clichés.

Clichés is an expressive stylistic phenomenon, that reproduces landmark changes in the life of the Ukrainian nation and creates outlines of the open information society.

Key words: ethno-lingual views, nativespeaker theories, nativespeaker sphere, projection of contemporary information space, media linguistics, standardization, cliché, social narratives.

Отримано: 17.02.2017 р.

УДК 811.161.2'38

Н. О. Шатілова

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МОВА ПИСЬМЕННИКА В КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ОГІЄНКА ТА СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

У статті висвітлено погляди Івана Огієнка на індивідуальну мовотворчість у контексті сучасної теорії ідіостилію письменника. Особливу увагу зосереджено на ідеях відомого вченого, які в сучасній ідіостилістиці не втратили своєї актуальності й нині. Окреслено набутки і перспективи дослідження мови письменника як об'єкта лінгвістичних студій.

Ключові слова: Іван Огієнко, мова письменника, індивідуальний стиль, ідіостиль, ідіолект, словник мови письменника.

Дослідження ідіостилію визначних майстрів художнього слова – один з актуальних напрямів сучасної антропозорієнтованої лінгвістики. Інтерпретативні підходи до функціональних можливостей художнього слова, базові теоретико-методологічні принципи лінгвістичного аналізу мовних пріоритетів письменників сформульовані в працях видатних українських (О. Потебня, І. Білодід, В. Русанівський, В. Ващенко, І. Грицютенко, В. Масальський, І. Чередниченко, О. Кухар-Онишко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, В. Чабаненко, Л. Мацько, Н. Гуйванюк, Н. Бабич, А. Мойсієнко, В. Статєєва, М. Крупа, В. Калашник, Л. Ставицька, С. Бибик, Г. Сюта, Л. Домилівська та ін.) та зарубіжних (Ш. Баллі, Л. Гаспаров, В. Гумбольдт, В. Григор'єв, В. Виноградов, Г. Винокур, Б. Ларін, Ю. Караулов, В. Леденева, В. Лютикова, Є. Малишева та ін.) мовознавців. Підсилена увага науковців до індивідуальних рис мови письменників, різновекторність наукових пошуків спричинила виокремлення дослідження ідіостилію в окрему галузь мовознавства – ідіостилістику, що її наукові здобутки визначають роль письменників у нормуванні та розвитку літературної мови, в окресленні певних періодів її функціонування, дають змогу вербалізувати індивідуально-авторське мовомислення, змоделювати художньо-естетичну та психоментальну свідомість митця, простежити реалізацію можливостей художнього стилю відповідно до його естетичних задумів, проілюструвати збагачення виражальних засобів загальнонаціональної мови мовотворчістю окремих авторів тощо.

У вітчизняній лінгвістиці в різних аспектах було досліджено індивідуальну мовотворчість О. Гончара, А. Головка, О. Довженка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, П. Мирного, М. Рильського, Я. Славутича, М. Стельмаха, А. Тесленка,

П. Тичини, Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка, Ю. Яновського та ін. Фонд мовознавчих праць, сконцентрованих на пізнанні ідіостилю, останнім часом суттєво поповнюють численні дисертаційні дослідження, автори яких сконцентрували увагу передусім на творчості непересічних представників національної літератури, несправедливо забутих, ще не досліджених письменників, зокрема І. Багряного, В. Винниченка, М. Вінграновського, С. Воробкевича, С. Гординського, Б. Грінченка, Є. Гуцала, М. Зерова, Ю. Клена, П. Куліша, Т. Осьмачки, В. Підмогильного, В. Самійленка, У. Самчука, В. Стуса, Г. Тютюнника, Ю. Федьковича, М. Хвильового, М. Чернявського, В. Шевчука, Є. Ярошинської та ін.

Мета статті – окреслити набутки і перспективи дослідження мови письменника як об'єкта лінгвістичних студій та висвітлити погляди Івана Огієнка на індивідуальну мовотворчість.

Поняття індивідуального стилю (ідіостилю), маючи давні традиції дослідження, зазнає різного тлумачення залежно від рівня розвитку мовознавства та суміжних із ним наук, методологічних принципів опису, позиції науковця тощо. Підґрунтям для сучасних теоретичних пошуків у галузі дослідження мови письменника стала лінгвістична теорія О. Потебні про поетичне слово, мовлення як індивідуально-неповторний акт творчості. Становлення науки про мову художньої літератури пов'язують із працями академіка В. Виноградова, який розв'язав ідею про її виокремлення в самостійну дисципліну, указавши, що «дослідження «мови» (чи то, краще, стилів) художньої літератури повинно стати предметом особливої філологічної науки, близької до мовознавства та літературознавства, але водночас відмінної від першого та другого» [2, с.637]. Основне поняття цієї науки – поняття *індивідуального стилю письменника* як своєрідної, історично зумовленої, складної, але структурно єдиної та внутрішньо зв'язаної системи засобів і форм словесного вираження.

Утім, як окрема наукова галузь лінгвостилістика утвердила свої права лише в 20-30-ті роки нашого століття. Тоді у філологічній науці стало загальноприйнятим вивчати природу художнього мовлення не лише на рівні лексичних значень і їхніх видозмін, але й на рівні граматики. Лінгвістів усе більше зацікавлювала мовна індивідуальність видатних майстрів слова. Особливого поширення лінгвостилістичні дослідження набули в 50-60-ті рр. ХХ ст., унаслідок чого з'явилася низка дисертацій, монографій, статей, присвячених мові творів та стилю відомих українських письменників. Однак термін «ідіостиль» тоді ще не входив до наукового обігу. За нашими спостереженнями, у назвах тогочасних видань, що заклали методологічні основи лінгвістичного аналізу художнього тексту у вітчизняній лінгвістиці, фігурують дефініції: «мова письменника», «мова творів», «мова і стиль», «особливості мови і стилю». Поняття «мова письменника» уживав і видатний діяч українського відродження, відомий в усьому світі учений, релігійний проповідник Іван Огієнко (митрополит Ларіон), багатющий науковий доробок якого в останні роки все активніше повертається в Україну. Численні напрямки огієнкознавчих студій засвідчують, що фундаментальні ідеї, думки і погляди цієї знакової в українському й світовому просторі постаті не втрачають своєї значущості й нині.

У величезній за обсягом і багатогранній за проблематикою науковій, культурно-просвітницькій спадщині ученого, спрямованій на утвердження в свідомості співвітчизників ідей українського державотворення, особливе місце посідають праці, присвячені різноманітним аспектам розвитку української мови. У науковому світі Іван Огієнко відомий, крім того, як автор і укладач багатьох словників, що їх переважна більшість присвячена унормуванню української мови. У контексті теорії ідіостилю для нас важливий задум укласти і ви-

дати повний словник мови Т. Шевченка, яка, на переконання ученого, «стала наріжною підвалиною літературної мови» [8, с.207]. Історія написання зазначеного словника «викликає захоплення працелюбністю, наполегливістю, науковою скрупульозністю й жертівністю вченого» [8, с.28].

Словники мови письменників загалом репрезентують лексичне багатство творів видатних представників художнього слова, специфіку слововживання окремих творців національної літератури. Такий словник однаково важливий як для вивчення ідіостилю самого митця, так і для дослідження окремого етапу історії національної мови. На основі копіткого дослідження багатовікової, глибоко народної мови Кобзаря, що лягла в основу української літературної мови, Іван Огієнко мріяв створити повний словник Шевченкової мови. Можемо визначити концептуальні засади цієї праці науковця, що в сучасній ідіостилистичній й дотепер не втратили своєї актуальності.

Структура запланованого словника цілком відповідала сучасним методологічним засадам авторської лексикографії, зокрема в ньому широко планувалося застосовувати статистичний метод: біля кожного слова і його граматичної форми цифрою означувати кількість їх уживань. Утім, реалізувати задумане до кінця Огієнкові не вдалося. У передмові автор зазначав: «У роках 1918-1919 у Кам'янець-Подільському я задумав був видати повного Словника Шевченкової мови, і для цього списав на окремі картки всього «Кобзаря». Виписано було понад 200000 карток, але вся ця праця спинилася через мій примусовий від'їзд, і позосталася в бібліотеці Кам'янець-Подільського Державного Університету. Де вона поділася по моему виїзді на еміграцію, відомостей не маю» [7, с.35]. У його «Граматично-стилістичному словнику Шевченкової мови», завершеному в 1934 р. і виданому 1961 р. у Вінніпезі, що став гідним внеском у розвиток шевченкознавства і цінним подарунком українському народові для вшанування столітнього ювілею (1861-1961) з дня смерті геніально-го сина України, статистичні підрахунки, на жаль, не відображені.

Відзначимо, що дбав учений і про автентичність ілюстративної частини словника, обравши для аналізу найближчий до авторського оригіналу друк – видання «Кобзаря» 1910 р., що його здійснив В. Доманицький. «Уважаю, – зазначав митець, – що це видання для свого часу найвірніше передає Шевченків оригінал, бо сам Василь Доманицький робив його з Шевченкових оригіналів» [7, с.36]. Якість емпіричної бази, вибір автентичних текстів для наукових спостережень – передумова об'єктивного вивчення мови окремого митця. Адже видання художніх творів зазнають впливу едиційної практики різних культурних і політичних епох, містять редакторські правки, різняться правописом тощо. Втручання в оригінальний авторський текст, його зміни упорядниками, редакторами, видавцями унеможливають об'єктивне дослідження мовної особистості автора, зневиразнюють авторське «я». Тому беззаперечною є думка П. Гриценка, що «для мовознавчих студій канонічними залишаються рукопис тексту чи його факсимільне відтворення, а за їх відсутності – авторизовані прижиттєві видання» [4, с.42].

Прикметно, що, готуючи словник до видання, І. Огієнко додав до рукопису значний за обсягом монографічний розділ «Шевченко як творець української літературної мови» [7, с.5-34], де традиційно для ідіостилістичних досліджень визначив і ґрунтовно проаналізував основні ознаки Кобзарєвої мови, виокремивши 11 підрозділів, а саме: 1) «Шевченкова мова» (проаналізовано витоки мовної свідомості поета); 2) «Народність Шевченкової мови» (одним із джерел мови Кобзаря визначено усну народну творчість, зокрема народу пісню, що заклала в самосвідомості митця специфічний «спосіб думати» (складно), що «дало йому глибоке знання української народної мови, і власне ця пісенна мова стала ду-

шею його мови» [7, с.8]); 3) «Релігійний стиль Шевченкової мови» (констатовано, що в митця «думання виразно релігійне» [7, с.11]); 4) «Стародавні вірування українського народу» (істотною ознакою мови поета названо її насичення термінами, що відображають народний світогляд); 5) «Елементи Шевченкової мови» (описано функціонування локалізмів, полонізмів, архаїзмів, іншомовних слів, русизмів у мові митця; зацентовано на свідомому униканні «опрошення мови» [7, с.20]); 6) «Вплив П. Куліша на Шевченкову мову» (визнано позитивний вплив діяча як «незабутнього Шевченкового мовного й стилістичного дорадника» [7, с.22]); 7) «Шевченко як творець української літературної мови» (визначено роль Великого Кобзаря в історії розвитку нашої літературної мови); 8) «Яскрава мальовничість української мови» (ідіостильовою ознакою мови поета названо епітети та описи природи); 9) «Рясна синоніміка Шевченкової мови» (визначено синонімічне багатство мови майстра слова); 10) «Новотвори в Шевченковій мові» (надано високу оцінку авторським неологізмам); 11) «Правопис «Кобзаря»» (охарактеризовано правописну специфіку текстів). Дослідник уважав мову поета еталоном, найвищим виявом вербалізації національно-мовної свідомості.

Свої погляди на мову кожного письменника, що «сторуч черпає з мови народної найкращі перлини» [6, с.178], Іван Огієнко узагальнив у праці «Наука про рідномовні обов'язки», зокрема в підпункті «Письменник і рідна мова» [5], подавши 28 заповідей, дотримання яких уважав неухильним обов'язком для будь-якого митця слова. На глибоке переконання ученого-українознавця, концептуально важливими для творців національної літератури є: рідномовна політична свідомість (національний світогляд, плекання ідеї всенациональної єдності, патріотичні теми, що виховують почуття національної гордості й честі); не тільки досконале знання своєї соборної літературної мови і вимови (чистота мови, доречність слів, виправдане уживання діалектизмів, архаїзмів, запозиченої лексики, розмаїття мовних засобів, синонімічне багатство, творення неологізмів, художність мови – метафори, персоніфікації, порівняння, епітети), але й невпинне збагачення цих знань, адже «цінність мови письменника – в багатстві його словника, щоб слова були небуденні, соковиті, промовисті, яскраві» [5, с.51]. Ці настанови видатного подвижника української справи є релевантними й для ідіостилістики сьогодення, адже індивідуальний стиль письменника пов'язують передусім з особливостями мовної організації його творів, що вирізняють автора з-поміж інших, він завжди є творчим виявом загальнонародної мови. Стиль автора, його почерк, його манера виявляються насамперед у факті вибіркості мовних засобів, перевазі певних різномовних одиниць. Неповторний мовний світ виформовують також особистісне бачення життєвих реалій, індивідуальна майстерність і творчі настанови.

Сучасні підходи до студіювання лінгвокреативної діяльності автора утверджують новітні підходи до розв'язання проблем ідіостилі, розглядають мову творів як складну ієрархічну структуру, що відображає номінативно-репрезентативні, інформаційно-комунікативні, міфологічні, культурологічні, психоментальні та світоглядні виміри. На позначення поняття *мова* і *стиль* письменника сучасна лінгвістика широко оперує термінами *індивідуальний стиль* або *ідіостиль* (грец. *idios* – свій, своєрідний, особливий) – сукупність мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію й вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших [10, с.652].

Вивчення ідіостилі письменника в українському мовознавстві, за С. Єрмоленко «здійснюється у двох аспектах: історія української літературної мови (внесок письменника в літературну мову) і мова художньої літератури (інтерпретація естетичної функції мови)» [10, с.653]. На двоєдиному підході до комп-

лексного вивчення ідіостилю письменника наголошує Л. Ставицька: 1) встановлення особливостей поетики майстра слова: систему константних стилетворчих рис його почерку; 2) з'ясування характеру співвідношення індивідуального стилю майстра з загальними мовними нормами [9, с.61]. Поглиблюючи зазначені вище твердження, С. Бибик окреслює такі два підходи до вивчення авторського стилю: 1) системно-функціональний – комплексне вивчення мови творів (чи то у проекції на історію української літературної мови, чи то як інтерпретацію естетичної функції мови з урахуванням суспільно-світоглядних орієнтирів автора) або ж конкретного визначального для творчості тексту; 2) рівневий – виокремлення певного рівня мовних одиниць, нерідко домінантного, за яким простежується мовна майстерність письменника [1, с.40].

Наукові студії сьогодення засвідчують множинність підходів до лінгвістичного вивчення ідіостилю письменника, лінгвістичної рецепції та декодування художнього тексту. У контексті наукового плюралізму можемо назвати такі: семантико-стилістичний (дослідження лексико-семантичних компонентів ідіостилю); власне-ідіостилістичний (дослідження загальномовного та специфічного в ідіостилі автора на різних мовних рівнях); системно-структурний (зосередження уваги на окремому мовному явищі та його відображенні в ідіостилі письменника); лінгвокогнітивний (дослідження тексту з погляду пізнання та осмислення автором світу, концептосфери та символізму авторського мовлення, вербалізації автором ментальних смислів); лінгвопоетичний (дослідження лінгвостилістичних засобів творення поетичних образів у художньому тексті); соціолінгвістичний (висвітлення ролі авторської мовотворчості у формуванні нової української літературної мови, нормалізації її лексико-семантичної системи); лінгвостастистичний (дослідження ідіостилю з отриманням кількісних характеристик, опертя на цифрові дані для унаочнення висновків аналізу лінгвістичного матеріалу, у т. ч. за допомогою автоматизованої обробки методами й засобами корпусної лінгвістики та ідеографічної лексикографії). Зазначені підходи в дослідницьких описах нерідко вступають у зони перехрещення. Продовжуючи традиції лінгвостилістичного аналізу художнього тексту, науковці звертаються до лінгвопрагматичного, когнітивно-семантичного, лінгвоконцептологічного поглядів на функції мовних одиниць у текстовому масиві. Однак, різновекторність лінгвістичного пошуку не стільки розв'язує проблему, скільки примножує різноманітні теорії та методології.

Висловимо свої міркування щодо основних принципів та перспективних положень дослідження специфіки мовно-художнього континууму письменника.

Лінгвістична інтерпретація індивідуального стилю тісно пов'язана з антропоцентричним принципом у дослідженні мовних явищ, що спрямований на реконструкцію образу людини, яка створює мову і виявляє себе в мові. З огляду на це, у сучасній лінгвістиці поняття «ідіостиль» співвідносять із широким спектром понять, що своєрідно аспектують проблему людського чинника в мові. Так, для дослідження мови письменника паралельно вживають терміни *ідіостиль* та *ідіолект* відповідно до параметрів отожнення або входження. Простеживши дефініції обох понять у лінгвістичній думці, вважаємо, що поняття «ідіолект» та «ідіостиль» є співвідносними, оскільки пов'язані з виявом індивідуальних особливостей мови, однак не тотожними. Ідіолект, відображаючи сукупність своєрідних рис, що вирізняють індивідуальну мову окремого її носія, на нашу думку, взаємопов'язаний з ідіостилем і є його складником. Категорія індивідуального в системі письменника «формується внутрішньою ідіолектною нормою його художнього мовлення» [9, с.62]. Для сучасного етапу розвитку метамови лінгвостилістичних досліджень характерне проникнення термінів соціолінгвістики та комунікативної лінгвістики. Вектором

дослідження ідіостилу письменника є оприявлення понятійної сутності терміна «ідіолект» у його зв'язку з суміжними соціолінгвістичними термінами «етнолект», «соціолект», «гендерлект», «криптолект», «регіолект».

У царині лінгвістичних досліджень ідіостил письменника пов'язують із поняттями «*індивідуально-авторська картина (модель) світу*», «*мова-на особистість*», «*мовний образ автора*». Художні тексти репрезентують індивідуально-авторську мовну картину світу письменника, що постає як вербальне відображення дійсності з його власних спостережень, відповідно до світосприйняття, позначеного національними особливостями. Кризь мову художніх творів, через сукупність зображувальних засобів, які вирізняють майстра слова як індивідуальну особистість із-поміж інших, можна реконструювати мовний образ автора. Мовні засоби, марковані авторською індивідуальністю, належать до домінантних компонентів, що визначають основні ознаки мовотворчості письменника та репрезентують його як мовну особистість.

Глибший аналіз особливостей мовотворчості художника слова на внутрішньотекстовому рівні уможливило насамперед залучення екстралінгвальної інформації, вивчення його світоглядних орієнтирів. Як явище неповторне, ідіостил є відтворенням художньої дійсності в аспекті світоглядних позицій автора, системи його духовних цінностей. Дослідник ідіостилу «вступає на міст, який веде від мови до чогось зовнішнього, загального, надіндивідуального, до самої особистості письменника» [3, с.42]. Трихотомія загальнолюдського, національного (ментального), індивідуального в мові дає змогу виявити етнопсихолінгвістичні передумови формування мовної особистості, дослідити психологічні чинники творення мовно-поетичної картини світу.

Авторський текст репрезентує екстралінгвальний фон творчості письменника. Тому опис лінгвальних пріоритетів автора вимагає від дослідника максимального врахування позамовних чинників мовної особистості, спонукає висвітлити насамперед зв'язок між мовою та світоглядною орієнтацією письменника, проаналізувати джерела становлення його національно-мовного світогляду, вплив на формування авторського стилю особистих якостей автора (виховання, рівень інтелекту й освіти, мовне оточення, види діяльності, уподобання, власні мовні спостереження, зв'язки тощо) та мовної ситуації епохи (стан розвитку літературної мови періоду, на який припадає його творча діяльність), що виформовують письменника як мовну особистість.

Індивідуальний стиль митця відображає мовні норми його епохи, зокрема мовні тенденції. Художній твір як індивідуально-неповторна мистецька структура репрезентує не лише певні стилістичні форми, особливості й тенденції художньої мови, притаманні автору, але й відтворює мовні структури, властиві літературним творам відповідної доби. У цьому аспекті аналіз індивідуальної мовотворчості певного письменника стає актуальним ще й тим, що за своїми основними ознаками вона репрезентуватиме ідіолект української національної мовної особистості певного історичного періоду.

Мистець слова в художніх текстах інтерпретує власне бачення буття з огляду на ментально-світоглядну домінанту, що детермінує погляд на світ, систему цінностей, сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних особливостей, характерних для більшості представників певної нації. У такому разі варто вести мову про національну специфіку художньої мовотворчості як вектор дослідження ідіостилу, відображення в ній багатовікової мудрості свого народу, колективного підсвідомого, що зберігає пам'ять, досвід усіх поколінь.

Комплексному лінгвістичному аналізу індивідуального стилю сприяє залучення всіх текстів письменника, що його творчість обрано предметом ви-

вчення. У вивченні лише одного твору вбачаємо певну частковість наукових пошуків, вони демонструють лише мовностилістичні особливості конкретного тексту, що унеможливило укладання повного реєстру маркерів ідіостилу, визначення константних стилетвірних рис, які б вірізняли мову окремого автора з-поміж інших представників національної літератури. Надійною джерельною базою для опису ідіостилу письменника слугують не тільки жанрові репрезентації, а й прижиттєві публікації, публічні виступи, спогади про письменника, епістолярна спадщина, архівні матеріали тощо.

Отже, дослідження мови майстра слова через автентичні тексти як цілісну мовну єдність, у якій поєднані картина світу народу, мовою якого пише автор, та його індивідуальна художня картина світу, окреслює ідіостиль письменника. У контексті сучасного антропологічного мовознавства це поняття посідає одне з центральних місць у лінгвістичній терміносистемі, зокрема є основною категорією в галузі ідіостилістики. Системне застосування якісних методологічних принципів його різновекторного аналізу уможливило об'єктивний та ґрунтовний опис релевантних маркерів індивідуально-авторської мовотворчості, унаочнює повноту й достовірність здобутих результатів.

Список використаних джерел:

1. Бибик С.П. Оповідність в українській художній прозі : монографія / Світлана Бибик ; за наук. ред. С.Я. Єрмоленко. – К. ; Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.
2. Виноградов В.В. О языке художественной литературы / В.В. Виноградов. – М. : Государств. изд-во художественной литературы, 1959. – 654 с.
3. Винокур Г.О. О языке художественной литературы : учеб. пособие для филол. спец. вузов / Г.О. Винокур ; [сост. Т.Г. Винокур ; предисл. В.П. Григорьева]. – М. : Высш. шк., 1991. – 448 с.
4. Гриценко П. Ідіологія і текст / Павло Гриценко // Лінгвістична стилістика: об'єкт–стиль, мета–оцінка : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред.: акад. НАН України В.Г. Складенко. – К., 2007. – С. 16-43.
5. Огієнко І. Письменник і рідна мова / Іван Огієнко (митрополит Іларіон) // Рідна мова / упоряд., авт. передмови і коментарів Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – С. 50-54.
6. Огієнко І. Словник доброго письменника-стиліста / Іван Огієнко (митрополит Іларіон) // Рідна мова / упоряд., авт. передмови і коментарів Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – С. 176-178.
7. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Граматично-стилістичний словник Шеченкової мови / Митрополит Іларіон. – Вінніпег : Накладом Товариства «Волинь», 1961. – 256 с.
8. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / І. Огієнко (Митрополит Іларіон) ; упоряд., авт. передмови і коментарів М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.
9. Ставицька Л.О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови / Л.О. Ставицька // Мовознавство. – 1986. – №4. – С. 61-65.
10. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М.П. Бажана, 2004. – 824 с.

The article highlights the views of Ivan Ogienko on individual linguistic creativity in the context of the modern theory of writer's idiosyncrasy. Particular attention is focused on the conception of the scientist prepare and publish a complete dictionary of the writer's language on the material authentic texts and static information; ana-

lyzed the views of the famous scientist, which in modern author lexicography and idiostylistics are still relevant today. Outlined achievements and prospects of writer's language description as an object of linguistic studies.

Key words: Ivan Ogienko, writer's language, individual style, idiolect, idiolect, dictionary of writer's language.

Отримано: 18.02.2017 р.

УДК 821.161.2+821.411.16(569.4).091

П. Л. Шулик

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПЕРШЕ БРАТОВБИВСТВО В КОНТЕКСТІ БАТЬКІВСЬКОГО ГРІХА: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КАЇНОВОГО СЮЖЕТУ В МІСТЕРІЇ ІВАНА ОГІЄНКА «КАЇН І АВЕЛЬ» І ПОЕЗІЇ ДАНА ПАГІСА «НАПИСАНО ОЛІВЦЕМ В ОПЕЧАТАНОМУ ВАГОНІ»

У статті пропонується дослідження авторських модифікацій біблійної історії про Каїна і Авеля з точки зору традиційних підходів до тексту Священного Писання. Розумінню містерії Івана Огієнка допомагає рівень *драми*, завдяки якому через відносини батьків і дітей представлено авторське тлумачення проблеми гріха та його спокутування. Смісл поезії Дана Пагіса розкривається через рівень *сод*, який включає кабалістичні уявлення. Аналіз творів українського та ізраїльського митців дозволяє побачити у різних за жанром, сюжетом, метою творах, що належать до різних національних літератур, спільну ідею – прагнення зберегти в людині духовне начало, що стане запорукою її існування. У Івана Огієнка шлях до цього збереження йде від смирення і каяття через спокутування гріха до повної відданості, любові до Господа Бога і до усього стущого. У Дана Пагіса запорукою майбутнього стає пам'ять про наслідки бездуховного (без Всевишнього) існування. Для втілення основної ідеї митці включають у Каїнов сюжет мотив першого гріха.

Ключові слова: містерія, Священне Писання, біблійні образи, Голокоств, іврит, кабалістичні уявлення, мідраш.

У вражачому масиві праць, присвячених у сучасному українському літературознавстві численним модифікаціям біблійного сюжету про Каїна і Авеля [3; 2; 6; 9; 10; 12], поза увагою науковців залишається питання, яке і в самих трансформаціях біблійного тексту зазвичай знаходиться на периферії творчих інтересів. Але, можливо, саме воно допомагає зрозуміти весь розвій проблем, які породжує перший в історії людства злочин.

Це питання тісно пов'язано з проблемою, яка звучить у біблійних текстах: «Батьки їли несміле, а оскома в синів на зубах!» (Тут і далі переклад Біблії Івана Огієнка) [Сремія 31:29; Єзекііль 18:2]. Сподівання перших людей на спокутування першого гріха, закладене в словах Єви, які вона промовляє після народження Каїна: «Набула чоловіка від Господа» [Буття 4:1], не справдилось. Перша дитина стає першим вбивцею. Без врахування цього бінарна опозиція Каїн – Абель, яка стає ядром більшості літературних модифікацій, втрачає зв'язок з біблійним контекстом. І навпаки включення в «Каїнов сюжет» образів Адама і Єви розширює можливості для його трансформацій. Як в релігійній містерії Івана Огієнка «Каїн і Абель» і вірші ізраїльського поета Дана Пагіса «Написано карандашом в опечатанном вагоні» [1, с.398].